Asiantuntijalausunto talousvaliokunnalle (HE 2/2026 vp)

Kiitän mahdollisuudesta lausua asiassa. Liitän lausuntooni myös sidosyksikköaseman mahdolliseen väärinkäyttöön liittyvät ongelmat, jos sidosyksiköitä ei velvoiteta julkaisemaan ostolaskudataansa samoin perustein kuin niiden omistajat.

Sidosyksikköjen ostolaskudatan julkaisemisen vaikutukset

Talousvaliokunnan esittämään kysymykseen sidosyksikköjen ostolaskudatan saatavuudesta vastaus on nykytilanteessa yksiselitteinen: eri tahoilla – mukaan lukien kuntapäättäjät – ei käytännössä ole pääsyä sidosyksikköjen ostolaskudataan.

Sidosyksiköt toimivat pääosin osakeyhtiömuodossa, eikä niillä ole voimassa olevan lainsäädännön tai nyt käsiteltävinä olevien lakiesityksen perusteella velvollisuutta julkaista ostolaskudataa tai toimittaa sitä keskitettyyn tietovarantoon. Käytännössä tämä tarkoittaa, että:

- sidosyksiköt ja niiden omistajat voivat rakentaa hankintansa ja ostonsa niin, että ne voivat aina halutessaan vedota liikesalaisuuteen,
- niiden kustannusrakenne, hankintakäyttäytyminen ja tehokkuus jäävät läpinäkymättömiksi,
- omistajaohjaus sekä poliittinen päätöksenteko tapahtuvat puutteellisen tiedon varassa.

Tämä on merkittävä ongelma kolmesta keskeisestä syystä:

1. Tehokkuuden arviointi ei ole mahdollista
   Ilman ostolaskudataa ei voida objektiivisesti arvioida, ovatko sidosyksiköt kustannustehokkaita suhteessa markkinoihin.
2. Kilpailuneutraliteetti ei toteudu
   Yksityiset yritykset toimivat avoimemmassa ympäristössä, mutta sidosyksiköt voivat toimia markkinoilta suljetussa asemassa ilman vastaavaa läpinäkyvyyttä. Tämä vääristää merkittävästi kilpailua, jopa estää sen.
3. Tiedolla johtaminen estyy
   Julkisten hankintojen kehittäminen edellyttää kattavaa markkinatietoa. Ostolaskudata on keskeinen raaka-aine hankintojen suunnittelussa, kilpailutuksessa ja vaikuttavuuden arvioinnissa.

On huomionarvoista, että samaan aikaan valmistelussa oleva hankintatietovaranto ei ulotu sidosyksiköihin. Tämä jättää merkittävän osan julkisista hankinnoista – erityisesti kilpailuttamatta tehdyt hankinnat – tiedollisen ohjauksen ulkopuolelle.

Kansantaloudelliset vaikutukset

Sidosyksikköjen kautta tehtävien hankintojen yhteenlaskettu arvo on eri arvioiden mukaan noin 8–10 miljardia euroa vuodessa, eli noin 20–25 % kaikista julkisista hankinnoista. Tämä tarkoittaa, että merkittävä osa julkisesta kysynnästä:

- jää kilpailutusten ulkopuolelle,
- ei ole markkinatoimijoiden saavutettavissa,
- eikä ole tiedolla johdettavissa avoimen datan puuttuessa.

Tällä on useita kansantaloudellisia seurauksia:

- **Rakenteellinen tuottavuustappio:** kilpailun puute nostaa kustannuksia ja heikentää resurssien tehokasta kohdentumista julkisessa taloudessa.
- **Pk-yritysten kasvun estyminen:** erityisesti mikro- ja pk-yritysten pääsy markkinoille heikkenee, mikä vähentää työllisyyttä ja alueellista elinvoimaa.
- **Innovaatio- ja vientipotentiaalin menetys:** suljetuissa rakenteissa syntyvät ratkaisut eivät skaalaudu markkinoille eivätkä kansainväliseen käyttöön.
- **Merkittävä markkinahäiriö:** näin laaja kilpailun ulkopuolelle jäävä kokonaisuus vääristää markkinoiden toimintaa ja heikentää kilpailuneutraliteettia.

Lisäriski - hankintalain kiertäminen

Mikäli sidosyksiköille ei aseteta velvollisuutta julkaista ostolaskudataa, syntyy merkittävä rakenteellinen riski hankintalain kiertämiselle. Julkiset toimijat voivat siirtää hankintojaan uusille tai olemassa oleville sidosyksiköille ja välttää siten kilpailutusvelvoitteet.

Tämä riski korostuu erityisesti suurissa hankinnoissa, joissa avoin kilpailu toisi markkinoille useita varteenotettavia toimijoita ja potentiaalisia kustannussäästöjä. Ilman läpinäkyvyyttä:

- hankintojen siirto sidosyksiköihin jää käytännössä valvonnan ulkopuolelle,
- kilpailun kiertäminen institutionalisoituu osaksi hankintakäytäntöjä,
- ja markkinoiden toimivuus heikkenee edelleen.

Tällainen kehitys olisi vastoin hankintalain keskeisiä tavoitteita: kilpailun edistämistä, julkisten varojen tehokasta käyttöä ja markkinoiden tasapuolista toimivuutta.

Johtopäätös ja ehdotus

Mikäli lakiuudistusten tavoitteena on:

- parantaa julkisten varojen käytön tehokkuutta,
- lisätä markkinoiden toimivuutta ja pk-yritysten osallistumismahdollisuuksia,
- sekä vahvistaa tiedolla johtamista,

on välttämätöntä säätää sidosyksiköille velvollisuus julkaista ostolaskudata ja toimittaa se hankintatietovarantoon samoin perustein kuin niiden omistajien.

Ilman tätä velvoitetta merkittävä osa julkisista hankinnoista jää edelleen läpinäkymättömäksi, eikä hankintalain uudistuksella saavuteta sille asetettuja keskeisiä tavoitteita.

Ilman sidosyksiköiden velvoitetta julkaista ostolaskudata hankintalain uudistus ei ainoastaan jää vajaaksi, vaan se luo kannustimen siirtää hankintoja kilpailun ulkopuolelle.

Turussa 23.3.2026

HANDATA OY

Jorma Saariketo

toimitusjohtaja
+358 44 556 76 38
jorma.saariketo@handata.fi